

PERLEŤOVÉ SPÍNADLO Z PAPRADNA

Zbierkovým predmetom mesiaca jún je perleťové spínadlo z Papradna. Ide o druh kovového šperku tvoriaci doplnok k tradičnému ľudovému odevu. Spínadlo slúžilo na zopnutie ženských rukávco v pri krku alebo na prsiach.

Ak vezmeme do úvahy úžitok ľudových šperkov, rozdeľujeme ich na šperky osobného charakteru a šperky súvisiace s vývojom odievania. Druhá kategória má dve skupiny: šperky a ozdoby tvoriace súčasť odevu aj jeho doplnkov; a šperky a ozdoby k celkovej úprave zovňajšku. Podľa odbornej literatúry sa tieto spínadlá zaraďujú medzi spinky, ktoré patria do skupiny šperkov a ozdôb tvoriacich súčasť odevu a jeho doplnkov. Na Slovensku boli rozšírené tri druhy spiniiek: kotúčové (vysekávané remeselníkmi i samoukmi z mosadze, alumínia a perlete), romboidné (vyrábané ľudovými kovolejármi a kovotepcami liatím alebo vysekávaním) a srdcovité. Kotúčové spinky boli do prvej tretiny 20. storočia súčasťou ženského ľudového odevu v lokalitách Papradno, Horná a Dolná Mariková, Štiavnik.

Perleťové spínadlá neboli vyrábané v uvedených lokalitách. Obchodníci vlastníci miestne obchody ich v medzivojnovom období dovážali a ponúkali na predaj. Dali sa taktiež kúpiť v Považskej Bystrici a Púchove. Nedostatok perlete, a teda aj spínadiel z nej vyrobených viedol k tomu, že miestni obyvatelia začali vyrábať spínadlá alumíniové, ktoré sa veľkosťou a do istej miery aj vzhľadom podobali perleťovým, mali však vždy hladký okraj bez zúbkov.

Spínadlo z Papradna (tzv. „perlové“) bolo pre fond múzea nadobudnuté v r. 1981 od pani Cecílie Zboranovej, jednej z predstaviteľiek miestneho výšivkárskoho umenia. Perleťové spínadlo je vždy ploché, prstenec je pomerne široký, okraje vykrajované do jemných oblúčikov či zúbkov a na povrchu býva geometrický alebo rastlinný vzor. Príbuznými spinkami sú valašské *kotule* z Moravy – tie sa však prestali nosiť omnoho skôr.

Výroba spínadiel z perlete súvisí so spracúvaním tejto suroviny v českých krajinách. *Perletiarstvo* sa v 18. storočí zo stredných Čiech rozšírilo do východných; na Morave tieto spínadlá vyhotovovalo zopár ľudových výrobcov. Tí sa s perleťou oboznámili v druhej polovici 19. storočia, keď nastal rozmach výroby gombíkov práve z tohto materiálu. Spinky z perlete boli po roku 1900 dovážané z dielne v Žirovnici na Valaško. Zrejme odtiaľ sa ďalej šírili do obchodov na strednom Považí.

Spínadlo o priemere 4 cm má kruhovitý tvar s nepravidelným, zvlneným okrajom: v jeho strede sa nachádza menší otvor (priemer 1,3 cm). Po obvode je rovnomerne rozmiestnených desať menších otvorov, ktoré predstavujú ozdobný prvok; ihlica (tŕň) absentuje. Na prvý pohľad vidno, že bolo často používané. Datovať ho možno do prvých troch desaťročí 20. storočia.

TEXT: Mgr. Martin Malo

GRAFIKA: Mgr. Janka Chudovská

©Vlastivedné múzeum v Považskej Bystrici

STRELEC, K. *Ludové šperky*. Bratislava : Slovenské národné múzeum – Muzeologický ústav, 1990, s. 8-9.

spinka (heslo), in: BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P. (red.) *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995, s. 186. ISBN 80-224-0235-4.

JOHNOVÁ, H. *Ludové šperky na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972, s. 120.

HRIČKOVÁ, Jitka – KŘÍŽOVÁ, Alena. Oděvní spínadla jako archaický typ lidového šperku. In KŘÍŽOVÁ, Alena (ed.) *Ornament – oděv – šperk. Archaické prvky materiální kultury. Etnologické studie 5*. Brno : Masarykova univerzita, 2009, s. 208-212. ISBN 978-80-210-4963-5.